

Mirna Funk (1981, Berlijn) studeerde filosofie en geschiedenis aan de Universiteit van Humboldt en schrijft als freelancer artikelen, essays voor diverse tijdschriften (on- en offline) en kranten; ook ontwikkelt ze socialmediastrategieën en onlinemagazines. *Winternabijheid* is haar debuutroman. www.mirnafunk.com

MIRNA FUNK

WINTERNABIJHEID

Vertaald door Goverdien Hauth-Grubben

Uitgeverij Atlas Contact
Antwerpen Amsterdam

PROLOOG

Lola pakte een zwart kajalpotlood uit haar leren tas, boog over de wasbak zodat ze zichzelf in de spiegel beter kon zien, zette het potlood op haar bovenlip en maakte het filtrum helemaal zwart. Op die manier ontstond er een rechthoekje van anderhalve centimeter hoog en één centimeter breed, dat door de glittertjes in de kajal zacht glansde. Ze waste haar handen, droogde ze af met de ruwe grijspapieren handdoekjes en ging terug naar de rechtszaal. Toen Lola de deur opende, was de rechter juist bezig de beklaagde, die zich op Facebook en Instagram Karla Minogue noemde maar in werkelijkheid Manuela Müller heette, te ondervragen over het voorval in de herfst van 2012. De tweede beklaagde, Olaf Henninger, zat onderuitgezakt op zijn zwarte stoel.

Behalve David Frenkel, Lola's advocaat, merkte niemand hoe Lola de zaal binnenkwam. Wat zich afspeelde in de paar seconden tot David zich realiseerde wat Lola had gedaan, zag er eigenlijk alleen in slow motion goed uit. David keek maar even naar de deur toen Lola binnenkwam, en hij glimlachte werktuigelijk naar haar zoals je nu eenmaal doet naar mensen die je toegenegen bent. Toen draaide hij zich even werktuigelijk weer naar de rechter om. En hoewel David met zijn rug naar Lola zat, kon ze zien hoe er een schok door zijn lichaam voer. Ze kon zien hoe hij zijn handen voor zijn gezicht sloeg. En ze kon zien dat hij niet zeker wist of hij zich ooit nog naar haar om zou draaien. Maar David draaide zich

om en met hem ook alle andere aanwezigen in de rechtszaal. De notuliste, die een slechtzittend donkerblauw mantelpakje aanhad en rechts van de rechter bij het raam zat, draaide zich naar Lola om. De rechter, die eigenlijk alleen uit een zwarte cape en een klein hoofd bestond, draaide zich naar Lola om. De twee beklaagden en hun advocaat draaiden zich naar Lola om. Allemaal staarden ze naar dat zwarte rechtehoekje boven Lola's bovenlip, dat symbool stond voor de Führer, dat wil zeggen voor de persoon die in Duitsland vaker op de voorpagina van *Der Spiegel* te zien was dan iedere andere prominente persoonlijkheid, hoewel men hem zogenaamd zo verachtte.

Lola ging naast David zitten. De rechter schudde zijn hoofd, en de advocaat riep: 'Meneer de rechter, dat kan toch niet. Dit moet ophouden.' Omdat niemand van de aanwezigen zijn gevoelens in een of andere vorm onder controle had, vibreerde het in de ruimte op een heel aangename manier. En uitgerekend die vibratie had tot gevolg dat Lola voor het eerst op deze ochtend in juni 2013 oprecht tevreden was met het verloop van de zitting.

Vervolgens werd alles weer vreselijk Duits, en de rechter riep David bij zich en fluisterde hem iets in het oor. David kwam terug naar de tafel waaraan Lola zat en zei zachtjes: 'Je moet nu helaas de rechtszaal verlaten, Lola. De rechter voelt zich respectloos behandeld. Wat wilde je daar in godsnaam mee bereiken. Dat was echt geen goed idee. We hebben het er nog wel over. Ik doe hier wat ik kan, oké? En dan bel ik je zodra de zitting voorbij is.' Even overwoog Lola om niet te fluisteren, maar tamelijk hard te schreeuwen. Toen pakte ze echter alleen haar leren tas van de tafel, stond heel langzaam op – eigenlijk veel te langzaam – en keek de aanwezigen nog eenmaal recht aan. Ze keek Manuela Müller recht aan en ook Olaf Henninger, advocaat Schulze, de rechter dr. Frank Schlapp en zelfs de notuliste. Voordat ze door de deur ver-

dween, zwaaide ze even naar David en maakte op heuphoogte heimelijk een Hitlergroet.

Op de Turmstraße voor de ingang van de rechtbank vloog de zomersnieuw Lola in het gezicht. De populieren waren laat gaan bloeien. Ze overwoog of ze Max zou bellen, haar beste vriendin, maar Max zou zeggen: 'Ben je nou helemaal gek geworden!'

BERLIJN

Dat het überhaupt tot een rechtszaak was gekomen, was te danken aan Manuela Müller en Olaf Henninger. Manuela was een forse brunette, die altijd net iets te snel en te gemaakt praatte om door haar omgeving helemaal serieus genomen te worden. Manu werkte als verkoopster in de cos store in de Neue Schönhauser Straße en lunchte bij voorkeur bij Dolores. Olaf was verantwoordelijk voor de afdeling sales van What's next?, een conferentie voor nieuwe digitale media. Hij was een slungelachtig type van achter in de dertig, die nog altijd drie keer per week een lijntje snoof.

Het tienjarige bestaan van What's next? werd uitgebreid gevierd in het Berlijnse Congress Center aan de Alexanderplatz, maar Lola was die avond in bed gebleven. En toen ze de ochtend na het feest wakker werd, had Manuela Müller, die om onduidelijke redenen op Facebook met haar bevriend was, een foto van Lola getagd. Op die foto was Lola te zien, of eigenlijk was het een selfie van haar, die men zonder haar toestemming in het kader van de feestelijkheden met enkele andere selfies van een paar andere Instagram-grootheden had opgehangen. Op die foto kon je Lola's selfie zien en hoe die aan de muur hing, maar vooral kon je Olaf Henninger zien, die een zwarte merkstift in de hand hield en een hittersnorretje boven Lola's bovenlip tekende. Daarbij grijnsde Olaf Henninger niet alleen heel blij, hij stak ook zijn duim op in navolging van het wereldberoemde gebaar van Terry

Richardson. Dat had er ter plekke blijkbaar zo grappig uitgezien dat Manuela er wel een foto van móést maken, om die vervolgens op Facebook te zetten en er als commentaar OLAF HENNINGER SCHMINKT bij te schrijven. De foto had binnen enkele minuten vierenzeventig likes en drieënveertig reacties gekregen, die in toon varieerden van ‘supergrappig’ tot ‘zijn jullie niet goed wijs’, wat zoveel betekende als wat-gaat-mij-de-Holocaust-aan en we-mogen-de-Holocaust-nooit-vergeten.

Lola zat ondertussen met haar laptop op schoot in bed en voelde niets. Toen zoemde haar iPhone en ze zag dat Manuela a.k.a. Karla Minogue haar alweer getagd had. Deze keer op Instagram. Ook daar verscheen de foto van Lola’s selfie met het door Olaf getekende hitlersnorretje. En omdat Lola nog steeds niets voelde, maakte ze eerst maar eens screenshots. Van alles: van de profielen van Manuela en Olaf, van de geposte foto’s, de likes en de reacties. Toen ze dat had gedaan, kwamen de eerste berichtjes op haar iPhone binnen, die uitsluitend over de foto gingen. Zelfs Lola’s vrienden reageerden heel verschillend. Sommigen vonden haar zelfspot ‘vet’, anderen, onder wie haar Joodse vrienden, vroegen of Lola het echt zo bedoeld had. ‘Je overdrijft ook altijd zo,’ schreef Ari, en Rosa stuurde een appje: IK VIND HET ECHT NIET KUNNEN.

Het was 11.27 uur toen Max belde. Ze vroeg Lola op een verontrustend neutrale toon of zij dat met Manuela had afgesproken. Lola verbrak de verbinding zonder antwoord te geven, verwijderde de tag op Facebook en op Instagram, toetste het nummer van de pr-afdeling van What’s next? in en schreeuwde drie minuten lang scheldwoorden in haar iPhone. Toen belde ze haar vriendin, de musicienne Miri Eshkenazi, schreeuwde ook daarbij weer bijna de hele tijd, maar slaagde er desondanks in het nummer van David Frenkel, Miri’s advocaat, te noteren.

Hoewel er hoogstens vijftien minuten waren verstreken, voelde Lola zich uitgeput alsof het al twee uur 's nachts was. Ze ging naar de badkamer, herinnerde zich dat de warmwatervoorziening vandaag was uitgeschakeld, draaide desondanks de kraan helemaal open en douchte voor het eerst van haar leven een halfuur koud.

Daarna voelde Lola opnieuw niets. Ze printte alle screenshots uit, schoot snel iets aan, pakte haar fiets en reed door de met natte bladeren overdekte straten naar het politiebureau in de Brunnenstraße. Daar werd ze ontvangen door een bitse agent, die echter nadat hij de screenshots had gezien niet alleen meteen een rechercheur belde en hem de situatie beschreef, maar ook buitengewoon vriendelijk werd. Vervolgens werd Lola een formulier in de hand gedrukt en moest ze in de wachtkamer plaatsnemen.

Na drie kwartier kwam een vrouwelijke politiebeampte uit een bedompte ruimte, waar ze Lola vroeg binnen te komen. In het vertrek rook het naar koude rook. De oude vergeelde posters aan de muur waren bij de hoeken ingescheurd, en de ronde persspanen tafel stond verloren op het bruine linoleum. Lola spreidde de screenshots op de tafel uit, maar omdat de agente nog nooit van Facebook of Instagram had gehoord, moest Lola haar dat eerst allebei uitleggen. Net als de functies van liken, reageren en taggen. Dat zorgde ervoor dat ze elkaar beter begrepen, want blijkbaar had tot nog toe niemand daar de tijd voor genomen. Nadat de leerfase voorbij was, wees Lola afwisselend op likes, reacties, tags, profielen en foto's, en dan moest de vrouw zeggen welk begrip daarbij hoorde. Dat ging vlekkeloos en toen Lola het gevoel had dat de agente met Facebook en ook met Instagram kon omgaan, vertelde ze over Manuela Müller, die ze alleen maar kende omdat ze soms iets in de cos store kocht en omdat Manuela Müller vijf jaar geleden iets met Lola's ex was begonnen en zich sindsdien schuldig voelde. Toen vertelde ze over Olaf

Henninger, die ze ook kende, maar uitsluitend van de avonden die hij in de Odessa Bar doorbracht om lijntjes te snuiven, waar Lola elke keer voor bedankte. De agente vroeg of Lola wel zeker wist dat Olaf Henninger niet ongelukkig verliefd op haar was en dat het incident met het hitlersnorretje niet voortkwam uit een emotionele afwijzing. Nadat de agente die vraag had gesteld, verklaarde Lola schreeuwend dat ze een Jodin was en dat iedereen dat wist, dat Manuela en Olaf dat wisten en dat het haar geen fuck kon schelen of Olaf verliefd was en Manuela *braindead*, tenslotte kon je onder absoluut geen enkele omstandigheid op een feest met meer dan vijfduizend genodigden, die in zekere zin allemaal collega's van haar waren, een foto van haar van een hitlersnorretje voorzien. De agente liep rood aan en probeerde Lola tot bedaren te brengen. Maar daar was zelfs Miri Eshkenazi niet in geslaagd. Dus beweerde ze maar dat ze even moest bellen en ontvluchtte zo de onaangename situatie. Ze liet Lola met haar schreeuwaanval alleen achter aan die lelijke bruine persspanen tafel met de erop uitgespreide screenshots. Toen Lola niemand meer had om tegen te schreeuwen, begon ze na te denken. Ze dacht eraan hoe ze jaren geleden nog bij Hannah, haar grootmoeder, had gezeten, die altijd en overal voorboden van het vervolg op de Holocaust had gezien, en hoe zijzelf elke keer met haar ogen had gerold als Hannah met die flauwekul begon. 'Ik zie geen antisemitisme,' had Lola altijd tegen haar oma gezegd en ook tegen alle anderen die zo'n onzin uitkraamden. Ze dacht er ook aan hoe op school plotseling aan het licht was gekomen dat zij Joods was, en hoe ze toen allemaal vreselijk aardig tegen haar waren geweest en zij drie weken later tot klassenvertegenwoordigster werd gekozen. Ze dacht aan haar eerste vriendje, ook een Oost-Duitse Jood, met wie ze alleen maar was gegaan omdat iedereen vond dat dat toch een ongelofelijke ontmoeting was, tenslotte hadden zijn overgrootmoeder en

haar overgrootvader samen in Shanghai in ballingschap geleefd. Maar Lola had nooit van hem gehouden en op een dag had ze het uitgemaakt omdat die verbanden in haar ogen totaal onbelangrijk waren. Bovendien dacht ze eraan hoezeer Simon, haar vader, Duitsland haatte en hoe dat haar dusdanig op de zenuwen had gewerkt dat ze hem niet meer serieus kon nemen. Ze had zichzelf altijd als Duits beschouwd. Altijd. Ze was als Jodin opgevoed. Door Hannah en door Gershon en natuurlijk door Simon.

Lola had haar hoofd op de screenshots gelegd, haar armen hingen krachteloos langs haar lichaam. Ze was misselijk en duizelig. Er leek een deur geopend te zijn, die zich nu niet meer liet sluiten en waarachter zich de waarheid bevond, die Lola veel te lang gewoon genegeerd had.

De agente kwam het vertrek weer binnen en had het ingevulde aangifteformulier bij zich. ‘Beste mevrouw Wolf, ik kan u meedelen dat het hier niet alleen om een belediging gaat, maar tevens om een vergrijp volgens artikel 86a. Het is volgens de Duitse wet verboden ongrondwettige symbolen te gebruiken of te verspreiden.’ Lola ademde diep in en weer uit. Ze nam het blad aan, stopte het samen met de screenshots in haar tas en fietste via de kortste weg naar huis terug.

Ze kroop in bed onder het dekbed en nam de schier eindeloze stortvloed van reacties op de getagde foto door. Later die middag belde de chef van What’s next? terug om zich bij haar te verontschuldigen zoals nog nooit iemand zich bij haar verontschuldigd had. Hij verzekerde haar consequenties uit het voorval te zullen trekken en zette uitvoerig uiteen hoe slecht het gedrag van Olaf Henninger bij hem gevallen was. In theorie zou Olaf Henninger het zelf vervelend moeten vinden, maar hij noch Manuela vonden hun eigen gedrag ongepast. En daarin stonden ze niet alleen. Al snel merkte Lola wie aan de de-Holocaust-is-zó-passé kant en wie aan de

we-mogen-nooit-vergeten-wat-er-is-gebeurd kant stond. Het eerste schrijven dat volgde op de eis van haar advocaat om te stoppen met het verspreiden van de foto, las Lola bijna dwangmatig dertig keer achtereen. Want in tegenstelling tot de baas van What's next? vonden Manuela en Olaf zichzelf heel geestig. De verklaring van beiden waarom ze een hitlersnorretje op Lola's selfie hadden getekend, er een foto van gemaakt en die op Facebook en Instagram hadden gezet, was zo onvoorstelbaar dat Lola het bijna niet meer uithield. Ze belde Miri en las haar de beste zin van het hele document voor: 'De beslissing de foto van uw mandante van een hitlersnorretje te voorzien had geen racistische of antisemitische achtergrond, maar diende enkel om op het groteske van de lustrumviering te wijzen.' Vervolgens schreeuwde ze weer in haar iPhone en verzekerde Miri dat ze die twee idioten voor de rechter zou slepen, om het even of David het haar afraadde of niet. David raadde het haar af. Vanaf de eerste ontmoeting waarbij ze de verdere aanpak hadden besproken, probeerde hij Lola over te halen om niet naar de rechter te stappen. Hij wilde voorkomen dat ze voor een rechter zou zitten die aan de de-Holocaust-is-passé kant stond. En hij wilde haar het drama besparen het geding op het laatst te verliezen en stelde dan ook voor in plaats daarvan een schadeclaim in te dienen. Maar voor Lola was dat niet genoeg. Zij kon de deur die op het politiebureau in de Brunnenstraße was opengestaan, niet meer sluiten. Ze wilde gerechtigheid.

Lola was door het voorval ongemerkt radicaal veranderd. Ze ging nog wel elke dag naar haar werk bij de fotodatabank Perfect Shot, maar 's avonds bleef ze meestal thuis in plaats van met vrienden uit te gaan. Soms werd ze 's ochtends wakker en dacht dat het allemaal maar een absurd toeval was geweest en dat het niet stond voor een verontrustende politieke ontwikkeling in de samenleving, maar soms ook werd ze wakker en dacht dat het daarbij om Hannahs voortekenen ging.

Op een middag zaten Lola en het team van Perfect Shot bijeen om de ophanden zijnde verhuizing te bespreken. Heiner Stab vertelde dat er in Charlottenburg een pand beschikbaar was gekomen dat hij graag zou betrekken en dat het licht daar ideaal was om mee te werken. Hij werd in de rede gevallen door Nina Rabe, zijn secretaresse, die de onderhandelingen met de eigenaren voerde: 'De ruimtes zijn echt fantastisch en ideaal voor een fotoagentschap. Toch lijkt het er helaas op dat we het niet eens kunnen worden. De huurprijs die die sjacheraar Shtizberg vraagt, is ronduit schaamteloos en, als ik zo vrij mag zijn, domweg immoreel. We hebben hier te maken met een typisch Joods probleem: hebzucht!' Daarop antwoordde de Zweedse rt'er Torben Quisling dat hij dat uit Stockholm kende en dat je die Joodse misjpoechoe niet moest steunen. Er zouden vast nog andere mooie kantoorruimtes te vinden zijn die niet door toedoen van dat

oriëntaalse winstbejag onbetaalbaar waren geworden.

Lola keek goed naar ieder afzonderlijk en wachtte tot nog meer van de zeven aanwezigen hun visie op het Joodse probleem te kennen zouden geven. Allemaal gingen ze ervan uit vrijuit te kunnen spreken en te mogen zeggen wat hun op de tong lag. Nadat Viktoria, die in Lola's ogen de aardigste van al haar collega's was en met wie ze meer dan een jaar het bureau bij het raam had gedeeld, een verhandeling van vijf minuten over de familie Rothschild had gehouden, stond Lola op en verklaarde dat ze per direct ontslag nam omdat ze niet bereid was als Jodin nog langer tussen een stelletje antisemieten te werken. En dat haar grootmoeder Hannah Hirsch, die Dachau had overleefd, haar de belangrijkste les van haar leven had meegegeven: Je kunt zeggen en doen wat je wilt, als je de volgende dag maar in de spiegel kunt kijken – zonder je te hoeven schamen!

489 dagen had Lola bij het agentschap van Perfect Shot gewerkt. 489 dagen naast en met antisemieten, die zichzelf nooit zo zouden noemen. 'Je zult toch zeker een keer iets openlijk mogen zeggen,' had Viktoria haar achternageroepten nadat Lola de vergaderruimte had verlaten.

In de metro op weg naar huis voelde Lola zich weer net zo misselijk en duizelig als toen op het politiebureau. Ze wilde Hannah bellen, maar Hannah was dood. En toen ze zich voorstelde hoe het zou zijn om nu Simon te bellen, met wie ze al tien jaar geen woord had gewisseld, wist ze dat Simon zich nooit aan Hannahs les had gehouden. Hij was liever naar het einde van de wereld verhuisd, naar de rimboe, om nooit meer in de spiegel te hoeven kijken. Simon had nooit de waarheid gezegd, was nooit serieus voor iets opgekomen, en alles wat hij zijn leven lang als moedige rebellie had verkocht, was een vlucht voor verantwoordelijkheid. Zelfs zijn aanvraag voor een uitreisvergunning, die hij in 1986 had gedaan,

was een verzameling van uitvluchten. Een opeenstapeling van onhoudbare redenen die, als je Simon ook maar een klein beetje kende, volstrekt bespottelijk waren. Hij, die zich altijd als rebel en anarchist had voorgedaan, en die Lola toen ze negen was Engels had geleerd zodat ze bij het zwartrijden – door heel Berlijn – in het geval van een controle allebei in het Engels zouden kunnen zeggen dat ze niets van een vervoersbewijs wisten. Hij, die altijd een eiland wilde kopen waar ze zich in het geval van een Derde Wereldoorlog – die voor Simon altijd op elk moment kon uitbreken – zouden kunnen terugtrekken: deze man schreef in zijn aanvraag voor een uitreisvergunning dat hij naar Israël wilde om Israëliisch staatsburger te worden, om zoals de Joden dat noemen op alia te gaan. Maar deze man haatte het leger nog hartgrondiger dan dat hij Duitsland haatte, en hij wist allang dat hij drie jaar in dienst zou moeten om Israëliër te kunnen worden, wat hij zogenaamd zo vurig wilde. Hij dacht dat hij de DDR daarmee wel zou kunnen overtuigen. Een arme Jood, die te veel kilometers van zijn oorspronkelijke vaderland verwijderd was, die zou men wel laten gaan. Men zou hem helpen zijn spullen te pakken, zijn koffers dragen en hem op het door de staat betaalde vliegtuig zetten. Zodat die arme Jood eindelijk naar zijn vaderland zou kunnen terugkeren. *Erets Jisraël. Amen.*

Simon werkte op het gevoel in plaats van de waarheid te spreken. In plaats van te schrijven dat hij de DDR haatte, het systeem, de controle, de vrijheidsbeperking, ach, gewoon alles, zweeg hij. En omdat hij maar een gewone man in een piratenpak was, die bovendien geen enkel vertrouwen in de mensheid had, wachtte hij niet op een antwoord, maar begon op de dag dat hij de aanvraag had verstuurd te trainen. Voor zijn vlucht.

Het was zomer 1986, Simon woonde in een kraakpand in Friedrichshain. Hij had nadat hij van Petra, Lola's moeder,

gescheiden was, geen woonruimte gekregen. Zoals dat in de DDR gebruikelijk was. En dus zwierf hij na de echtelijke woning te hebben verlaten dagenlang door de stad op zoek naar lege woonruimte. In het begin had hij terechtgekund bij zijn vriend Stefan, die net als hij gescheiden was en de DDR haatte. Maar anders dan Simon had Stefan alles wat hij over deze onrechtsstaat dacht in zijn aanvraag voor een uitreisvergunning neergeschreven. Stefan, die hij al vanaf de schoolbanken kende, woonde in de Mainzer Straße in de woning van een overleden oom, en dus beperkte Simons zoektocht zich tot de omgeving van de Boxhagener Platz.

Die zoektocht had ten slotte succes gehad. Simon vond een leegstaande woning op de vierde verdieping. Dat was belangrijk, want hij wilde niet dat er elke dag mensen langs zijn deur moesten lopen. Zo kon hij in zekere zin incognito in dit pand wonen. Om de benodigde elektriciteit naar zijn woning te leiden, boorde hij een gaatje in de rechterbenedenhoek van de voordeur. De elektriciteitsdraden liepen achter een plastic afdekstrip door de gang, hij trok er een draad uit, verbond die met een kabel die hij ergens opgedoken had, en leidde hem door het gat zijn woning in. Simon was buitengewoon getalenteerd als het om techniek ging. Als kind had hij radio's gebouwd en was hij altijd naar de burens gestuurd als die problemen met hun apparaten hadden. Hij was een geliefde, behendige maar schuchtere jongen geweest. Vrij tenger, met grote dichte krullen, die je door zijn kortgeknipte haar echter alleen kon vermoeden.

De kolen die hij voor de koude wintermaanden nodig had, jatte hij bij elkaar uit de naburige kelders. In de woning lag een matras, zijn boeken lagen op stapels ernaast en zijn gitaar stond in een houder. In die tijd verdiende Simon zijn geld met straatmuziek en als ambulancechauffeur. Hij was met zijn studie gestopt en had het contact met zijn ouders, met zijn zus, met Petra en Lola geheel verbroken. Stefan was zijn

enige gesprekspartner en als ze het ergens over hadden, ging het over zijn vlucht. Alles in Simons leven draaide alleen nog om die vlucht. Hij stelde een trainingsprogramma op waardoor hij lange afstanden steeds sneller rennend zou kunnen afleggen. De eerste maand rende hij elke dag vijf kilometer. De tweede maand tien en de derde twintig. Negen maanden lang rende hij elke dag twintig kilometer. Hij rende over sportterreinen, door het bos en door de straten van de stad. Elke ochtend stond hij om acht uur op, ontbeet snel en sober en begon met zijn trainingsprogramma. 's Middags ging hij in het ondergrondse gangenstelsel van de Alexanderplatz zitten, speelde op zijn gitaar en zong met krachtige en energieke stem liedjes die hij openlijk mocht zingen. Soms, maar ook alleen maar soms, als er net twee treinen waren vertrokken en hij schijnbaar alleen in een van de hoeken van het gangenstelsel van de metro zat, speelde hij Biermann of Wegner en zei hardop, maar nog altijd versluierd, wat hij werkelijk dacht.

Om acht uur 's avonds begon zijn dienst in het Charité-ziekenhuis waar hij als ambulancechauffeur werkte. Hij was daar als student mee begonnen en had dat baantje nog steeds. Zijn meerderen gaven de hoop niet op dat hij zijn geneeskundestudie, die hij na de scheiding had afgebroken, op een dag weer zou opnemen. Simon was goed in het bewaren van geheimen. Hij was ook goed in het niet laten merken wat hij dacht of diep in zijn hart wilde. Als om twee uur zijn dienst was afgelopen, reed hij naar huis, ging slapen en droomde nergens over.

Was zij ook voor de verantwoordelijkheid gevlucht toen ze die bijeenkomst had verlaten, vroeg Lola zich af bij het signaal dat de deuren dichtgingen. En hoewel ze had moeten uitstappen, reed ze verder.

De volgende ochtend stond Lola niet op. Zelfs toen Gershom belde, kwam ze niet uit bed. Ze was uitgeput. Normaal gesproken rende ze tijdens het bellen kriskras door haar appartement, maar niets was meer normaal. Lola had geen werk meer en wist niet waarvan ze de volgende maanden moest rondkomen. Het juridische geschil met Olaf en Manuela had haar een heleboel geld gekost. Maar tijdens het telefoongesprek met Gershom deed Lola alsof er niets aan de hand was.

Gerhard, of Gershom zoals goede vrienden hem noemden, belde eenmaal per week. Hij was al lang geleden gestopt met vragen stellen. Zijn communicatie beperkte zich tot de telkens hernieuwde verzekering dat het goed met hem ging of oude verhalen, die als door een druk op de knop aangezet leken te worden. Elke keer spoorde Lola hem aan niet te vergeten zijn verhalen op te nemen. Ze vond dat hij een dicteerapparaat moest zien te bemachtigen en dan vertellen wat er in hem opkwam. Maar Gershom weerde dat af, hij zei dat hij pas kon vertellen als er ook iemand was die naar hem luisterde. Dus luisterde Lola naar hem.

‘En, Lolale? Hoe gaat het met je? Met mij gaat het heel goed. Maar je weet het, ik word er niet jonger op. Het is koud op het moment. Nou ja, niet zo koud als bij jullie. Maar voor Tel Aviv is het koud. Al drie dagen regen. Wat ik je nog wilde vertellen, weet je, Lolale, toen je oma twaalf jaar gele-

den overleed, wilde ik een lange reis op een vrachtschip maken. Ach, eigenlijk wilde ik gewoon tot aan mijn dood op een vrachtschip over de wereldzeeën varen. Bijvoorbeeld met de Tabeta 2. Die is in Hamburg gebouwd en in 2001 te water gelaten. Er kunnen tweeëndertig man op dat schip. Stuk voor stuk internationale zeevaarders, die containers over de hele wereld transporteren. Stel je eens voor wat die mannen te vertellen hebben. De kapitein is Theodor Rastner. Soms mag er op de vaart van Hamburg naar Shanghai een gast meevaren. Eén maar. Die gast zou ik graag geweest zijn, Lolale. Echt waar.' En op zo'n moment, als Gershom een beetje zuchtte, mocht je hem niet in de rede vallen. Lola moest dat zuchten verduren, misschien zelfs heel zachtjes meezuchten en hem ondertussen verder laten vertellen. 'De kajuiten bevinden zich op het derde dek. Ze zijn klein en donker, maar dat stoort mij niet. De meeste tijd zou ik aan de reling staan en nadenken. Ook over vroeger zou ik nadenken. Dat doet een mens sowieso, hoe ouder hij wordt. Op een dag zal ik je vertellen hoe we in 1939 op de Otrato naar Palestina zijn gevlucht. Maar liever later, later.'

In tegenstelling tot Lola's grootmoeder, die in de DDR een boekwinkel had gerund en het in haar leven over niets anders dan de Holocaust had gehad – echt nergens anders over – zweeg haar grootvader nadrukkelijk over dit onderwerp. Toen Hannah nog leefde en de familie na de gezamenlijke maaltijd aan de ronde tafel in de reusachtige woning aan de Kollwitzplatz zat en de tongen lossen werden van de met energie geladen gezelligheid en zij het gesprek op haar levensthema bracht, stond Gershom grimmig mompelend op, beweerde dat hij op het balkon een sigaret wilde roken, en liet haar vertellen: over Dachau, de vlektyfus waaraan ze bijna was bezweken en over de bevrijding door de Amerikanen. En al was Gershom al in de jaren zestig gestopt met roken, toch negeerde Hannah zijn smoesje. Het was een van

hun vele stilzwijgende overeenkomsten. ‘Lola, ben je er nog? Heb ik je al eens verteld over de reis die Hannah en ik naar Cuba hebben gemaakt? Misschien kun je het je nog herinneren. Wacht, wacht, laat me even denken: jij moet zes zijn geweest. Zes of zeven. We moesten de reis maanden van tevoren aanmelden en we kregen alleen toestemming omdat ik destijds in het Palast der Republiek werkte. Wacht. Dat moet nog voor Simons vlucht zijn geweest. In de winter van 1986. We zijn via Canada gevlogen. Het vliegtuig zat helemaal vol. Er waren geen zitplaatsen meer vrij, Lolale. Allemaal hoge pieten. Uitsluitend mensen die lid van de partij waren of voor de staat werkten. En toen waren we in Cuba. Een totaal verloederd land, maar mooi. Werkelijk mooi. Het was de eerste keer dat we een echte oceaan zagen, want de Oostzee en de Adriatische Zee tellen niet mee. We hadden schelpen voor jou meegebracht. Weet je dat nog? Twee weken waren we daar en op de terugvlucht zijn we weer via Canada gevlogen, maar toen was het vliegtuig halfleeg. Bij de transfer had een groot gedeelte de luchthaven verlaten. Zo ging dat. Zelfs de hoge pieten wilden eruit, Lolale. Zelfs die. Maar wij konden Simon en Hélène toch niet achterlaten, of jou. Zoiets doe je niet. Weet je, ook wij wilden weg zoals zoveel mensen weg wilden. Natuurlijk, er waren er ook die van de DDR hielden, dat staat buiten kijf, maar je familie laat je niet achter. Dat had Simon niet mogen doen. Ik heb het vaak genoeg tegen hem gezegd. Op de terugvlucht van Canada, het moet Toronto geweest zijn, of was het Montreal, ach, ik weet het niet meer, moest een vrouw zonder haar man terugvliegen. Hij had tegen haar gezegd dat hij naar de wc ging, en weg was ie. De hele vlucht heeft ze gehuild. Tranen met tuiten. Oma heeft haar getroost, maar hoe troost je iemand die op zo’n brute wijze een geliefde verliest? Hoe? Plotseling en onverwacht, onaangekondigd. Dat is harteloos en onmenselijk. Dat zou ik je oma nooit hebben kunnen aan-

doen. Simon is zo anders dan ik. Zo heel anders. Dat heb ik altijd gedacht. Al toen hij nog klein was. Maar soms is dat nu eenmaal zo. Dan worden de kinderen heel anders dan jijzelf. Jij niet, jij bent net als Simon en als Petra. Een mengeling. Ik ken niemand die zo gemengd is als jij. Half Simon, half Petra. En daarom ben jij weer Lola. Jezelf dus. Begrijp je wat ik bedoel? Simon, in Simon heb ik altijd Hannah kunnen herkennen. Altijd. Ja, misschien heeft hij mijn oren of mijn mond. Iets zal hij vast wel van mij hebben, maar niets wat opvalt. Nu heb ik alweer te veel gepraat, Lolale. Ik wens je nog een mooie dag. Blijf gezond en pas goed op jezelf.'

Voordat Lola afscheid kon nemen, had hij al opgelegd. Dat ging altijd zo, en ze was allang opgehouden zich daarover te ergeren, te verbazen of zich af te vragen waarom hij dat zo deed. Belangrijk was dat hij belde. Eenmaal in de week. Altijd op een ander tijdstip.

Gershom was een grote, slanke man geweest. Niet reusachtig groot, maar toch rijzig. Mettertijd was zijn lichaam ineengezakt en had een gedrongen vorm aangenomen. Zijn zwarte golvende haren waren allang wit, en terwijl bij andere oude mensen de neus en de oren vaak een karikaturale omvang aannemen, was bij hem de onderkaak steeds verder naar voren gekomen tot een soort onderbeet, en zijn nek was golfachtig verbogen.

Lola trok het dekbed over haar hoofd en viel nog een keer in slaap. Ze moest tenslotte fit zijn vanavond. Uit pure wanhoop had ze de dag daarvoor met Toni afgesproken om samen te gaan eten. Ze had gedacht dat dat haar zou afleiden. Toni en Lola hadden elkaar in geen eeuwigheid gezien. Maar nadat Lola een van haar Instagram-foto's op Facebook had gezet, stuurde Toni haar een privéberichtje en beweerde in haar artistieke werk geïnteresseerd te zijn. En dat hij zelf graag fotografeerde en daarom van Lola wilde weten hoe zij dat aanpakte. OKÉ, MORGEN OM ACHT UUR IN HET TROIS MINUTES, was Lola's antwoord geweest.

Lola verscheen twintig minuten te laat in het restaurant. Ze had een luchtig zwartzijden jurkje aan en droeg lage zwarte *chelsea boots*. Haar donkerrode haar had ze naar één kant gekamd en een deel ervan met een zilveren haarspeld opzij vastgezet. Die speld had ze voor haar negende verjaardag van Petra gekregen en sindsdien elke dag gedragen.

Toni was de eigenaar van een platenzaak in de Torstraße. Hij droeg een grijze joggingbroek en een wit t-shirt met daarop de Nike-swoosh. Zijn korte blonde haar had hij onder een beanie van Supreme verstoppt. Een merk waarin je je sinds 2008 eigenlijk niet meer kon vertonen, dacht Lola. Zichtbaar blij Lola te zien omarmde hij haar iets te uitbundig.

Hij bestelde meteen een riesling en een fles mineraalwater zonder dat Lola daar invloed op had. Zijn controledwang overheerste het hele proces van bestellen. Dat ze haar eigen gerecht, entrecote met worteltjes, mocht bestellen was waarschijnlijk aan zijn generositeit te danken. Toni bestelde vis.

Ze at langzaam van de entrecote, maar dronk sneller van de riesling en luisterde ondertussen naar Toni's uiteenzetting over maatschappelijk relevante onderwerpen. Na de tweede fles wijn, en dus nadat hij alles over Edward Snowden, de NSA, Merkels leidinggevende kwaliteiten en over Obama had gezegd wat er in zijn wereld over deze onderwerpen te zeggen viel, ging Toni, die zichzelf als politiek onderlegd beschouwde, eerder links dan in het midden, over op Israël en Palestina. En omdat Toni Lola's achtergrond niet kende, stak hij verontwaardigd en openlijk van wal: 'Dat is toch een apartheidstaat, en iedereen die iets anders beweert, liegt. Hoe kunnen de Joden de Palestijnen zo'n onrecht aandoen? Juist de Joden zouden toch beter moeten weten. Maar wat daar in Gaza en achter de muur van de Westelijke Jordaanoever gebeurt, is niet beter dan Auschwitz.' En omdat Lola nog altijd uitgeput was van het voorval op haar werk en ze geen zin had de scène van gisteren hier aan tafel te reprodu-